

УДК 336.7

ВДОВИКА К.І., аспірант

Науковий керівник – **КУДРЯШОВ В.П.**, д-р екон. наук, професор

ДННУ «Академія фінансового управління»

karina-igorivna@mail.ru

КВАЗІФІСКАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

У статті висвітлено результати аналізу квазіфіскальних операцій центральних банків. Проведені дослідження показали, що центральний банк та інші державні фінансові та нефінансові установи мають можливість впливати на баланс державного сектору, не впливаючи при цьому на вимірюваний в загальноприйнятому порядку бюджетний дефіцит. Для пом'якшення бюджетного пресу центральний банк проводить ряд операцій, які є квазіфіскальними за своєю природою. Такі операції можуть використовуватися урядом як альтернатива прямим фіскальним заходам, і будуть призводити до подібного економічного ефекту незалежно від того, в якій частині громадського сектору вони проводяться.

Ключові слова: квазіфіскальні операції, центральний банк, бюджет, дефіцит, держава.

Постановка проблеми. У деяких країнах ряд операцій, що проводяться центральними банками, носить квазіфіскальний характер. Квазіфіскальні операції можуть включати операції, пов'язані з регулюванням фінансової або валютної системи. Вони можуть використовуватися органами державного управління замість безпосередніх податково-бюджетних заходів і будуть мати подібні економічні наслідки.

Квазіфіскальні операції впливають на операційне сальдо центрального банку, а отже, повинні враховуватися під час роз'яснення та прогнозування загального стану державних фінансів. Прозорість у бюджетно-податковій сфері вимагає чіткого визначення інституційних взаємозв'язків між грошовими і податково-бюджетними операціями, а також чіткого визначення агентських функцій, які виконуються центральним банком від імені держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у розробку теоретико-методологічних основ квазіфіскальних операцій центральних банків стали праці таких авторів: Т. Богдан, Н. Будіна, Дж. Маккензі, М. Маркевич, Р. Перотті, Д. Робінсон, П. Стелла, І. Точітська, Р. Тчаїдзе та ін.

Мета і завдання дослідження – дослідження теоретичних, методологічних і практичних основ квазіфіскальних операцій та з'ясування особливостей квазіфіскальних операцій центральних банків.

Матеріал та методика досліджень. Матеріалами дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблем квазіфіскальних операцій центральних банків. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальні методи наукового пізнання: теоретичний та практичний методи дослідження, метод якісної обробки даних, метод економічного аналізу, синтезу, порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. На сьогодні, квазіфіскальні операції можуть проводитися центральним банком, державними фінансовими установами та нефінансовими державними підприємствами. На відміну від прямих фіскальних операцій, квазіфіскальні операції часто вводяться простим адміністративним рішенням, не відображаються у бюджетах чи бюджетній звітності і, як правило, на них не поширюється законодавча і громадська перевірка. Вони вводяться органами державного управління для досягнення різноманітних цілей: стимулювання певних видів діяльності, перерозподіл або збір доходів [6].

Таким чином, квазіфіскальні операції – це операції, які здійснюються підприємствами (установами, організаціями) секторів нефінансових і фінансових корпорацій на вимогу (за дорученням) органів загального державного управління з метою досягнення цілей державної політики; такі операції реалізуються через непряме субсидування цільової категорії бенефіціарів та (або) стягнення додаткової плати з певної категорії платників і по суті заміщають операції органів загального державного управління, пов'язані з фінансуванням видатків бюджету чи отриманням бюджетних доходів [2].

Центральні банки та інші державні фінансові та нефінансові установи можуть суттєво впливати на баланс державного сектору, не зачіпаючи при цьому вимірювальний у загальноприйнятому порядку бюджетний дефіцит.

Обсяг квазіфіскальних операцій центрального банку залежить від його відносин з урядом. Як правило, центральний банк діє як фіскальний агент уряду, і коли фінансові ринки є недорозвинутими або рівень незалежності центрального банку є низьким, широкого поширення набуває практика кредитування уряду [1].

Квазіфіскальні операції центрального банку важко оцінити, адже методи бухгалтерського обліку центрального банку відрізняються від відповідних методів у державному секторі, і немає чіткого розмежування між його грошово-кредитною та фіскальною діяльністю (табл. 1).

У ході дослідження встановлено, що квазіфіскальні операції центрального банку можуть включати в себе операції, пов'язані з менеджментом фінансової системи (пільгове кредитування за процентною ставкою нижче ринкової і пряме кредитування) або системи обмінного курсу (множинність обмінних курсів та імпорتنі депозити). Зазвичай, пільгове кредитування фінансових інститутів або підприємств здійснюється за запитом уряду чи парламенту. Різниця між процентними ставками за такими кредитами і домінуючою на ринку процентною ставкою, по суті, є субсидією, тобто квазіфіскальною операцією центрального банку.

Вимоги уряду до центрального банку, які спонукають здійснювати різні квазіфіскальні операції, ставлять центральний банк в ситуацію, коли зростає ймовірність надлишкових потоків готівки, що ставить під загрозу проведення монетарної політики, спрямованої на підтримку стабільності цін. За таких обставин здатність центрального банку до досягнення цілей своєї політики залежатиме від його здатності підтримувати кількість капіталу, достатню для покриття можливих витрат, або від можливості банку уникнути залучення в потенційно витратні квазіфіскальні операції, або ж від обох факторів у сукупності [3].

Таблиця 1 – Види квазіфіскальних операцій центральних банків

<i>Операції, що належать до фінансової системи</i>
Субсидування кредитів:
- встановлення в директивному порядку відсоткової ставки по кредитах
- політика переобліку на пільгових умовах
- недостатнє забезпечення кредитів та сумнівні кредити
- гарантії по кредитах
Обов'язкові резерви, відсотки на які нараховуються за зниженою ставкою
Ліміти кредитування
Операції з надання фінансової допомоги
<i>Операції, що належать до сфери валютного регулювання</i>
Множинні валютні курси
Імпорتنі депозити
Депозити на придбання іноземних активів
Гарантії обмінного курсу
Субсидування страхування валютного ризику

Джерело: [6].

В свою чергу слід звернути увагу, що операції із санації банків також належать до квазіфіскальних операцій центрального банку. По суті, це додаткові державні зобов'язання і витрати. Вони впливають на економіку країни та її фінансову стійкість, але не мають відображення в бюджеті. У перехідній економіці в умовах нерозвиненого фінансового ринку дефіцит державного бюджету фінансується через кредитування центральним банком, що є квазіфіскальною операцією.

Є три форми прямого фінансування уряду центральним банком: овердрафт на рахунок бюджету, прямі позики і купівля державних цінних паперів на первинному ринку. Кредитування уряду збільшує грошову базу, тому для уникнення інфляції центральний банк змушений вдаватися до стерилізації надмірного зростання грошової маси за рахунок обмеження кредиту для недержавного сектору, що є теж квазіфіскальною операцією. Він може знижувати відсоток по кредитах для уряду непрямым шляхом, встановлюючи високу норму обов'язкового резервування для банків з обов'язковою умовою зберігання на безпроцентних рахунках. Інший приклад – це надання права банкам тримати частину банківських обов'язкових резервів у державних цінних паперах, що дозволяє знижувати їх прибутковість [5].

Виявлення та кількісне визначення квазіфіскальних операцій центрального банку може бути важким завданням. Тільки якщо фінансові результати цих операцій повністю відображені у звіті про прибутки та збитки за той фінансовий рік, в якому вони були проведені, вплив таких квазіфіскальних операцій буде враховано в бюджеті через перерахування уряду прибутку центрального банку. Але навіть у цьому випадку виявляється непрозорість впливу окремих операцій на розподіл ресурсів в економіці, фіскальні ризики або державний розподіл пріоритетів між різними заходами політики.

З погляду оцінки фінансової прозорості цей факт має ряд наслідків:

1. Навіть якщо всі квазіфіскальні операції безпосередньо позначаються на рахунку прибутків і збитків центрального банку, а прибуток повністю перераховується центральному уряду, ці фіскальні операції фактично відображаються у звітності на чистій основі, і при цьому практично відсутня інформація про валові потоки, що лежать в основі звітних даних.

2. Якщо деяка частина прибутку центрального банку утримується як резерви центрального банку, витрати на проведення квазіфіскальних операцій частково покриваються з бюджету центрального уряду, а частково – за рахунок меншого збільшення резервів центрального банку, ніж це мало б місце за відсутності квазіфіскальних операцій.

3. У деяких випадках центральний банк проводить настільки масштабні квазіфіскальні операції, що він несе збитки, однак збитки центрального банку не відображаються у звітності як витрати центрального уряду.

4. Результати деяких квазіфіскальних операцій не знаходять безпосереднього відображення в рахунку прибутків і збитків центрального банку. Наприклад, субсидоване кредитування може призвести до завищеної оцінки активів центрального банку замість скорочення його прибутку і прирівнюваних до неї доходів. Крім того, умовні зобов'язання центрального банку, такі як гарантії обмінного курсу, також не відображаються як витрати, за винятком випадків, коли відбувається домовлена непередбачена подія і зобов'язання має бути виконане [7].

Встановлено, що існують такі операції центрального банку, результати яких відображені виключно в балансі банку (позики для сектору комерційних банків або ж приватного сектору, що фінансуються за рахунок грошової емісії). У разі, якщо наслідки квазіфіскальних операцій показані в рахунку прибутків і збитків за фінансовий рік, в якому вони були здійснені, тоді вони відображаються також і в бюджеті (виходячи з того, що існує обов'язок трансферту прибутків до бюджету). Для правильної інтерпретації даних про розмір дефіциту державного сектору, суттєве значення має прозорість фінансів центрального банку. Банк або може збільшувати прибуток за рахунок скорочення резервів, або скороченням резервів покривати збитки.

Отже, операції з санації банків є формою квазіфіскальних операцій центрального банку, що пов'язані з системою страхування депозитів. Забезпечити прозорість державного сектору, може включення квазіфіскальних операцій до бюджету або компенсація понесених збитків. Проте єдиним рішенням, що забезпечує довгострокову стабільність публічних фінансів, є реформа банківського сектору [4].

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що прихований дефіцит зумовлений квазіфіскальною діяльністю центрального банку, а також комерційних банків, що пов'язана з явищем квазіфіскальних витрат. Квазіфіскальна діяльність центрального банку стосується бюджетних операцій уряду і фінансується за рахунок його власних доходів. Нині, вона охоплює окремі операції, пов'язані з державним боргом, фінансування збитків, що виникли внаслідок стабілізації валютного курсу, централізовані кредити для економіки, рефінансування пільгових кредитних програм і преференцій. Отже, для забезпечення прозорості квазіфіскальних операцій необхідно чітко показати результати операцій центрального банку у фінансовій звітності та включити їх до статей монетарної статистичної звітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Markiewicz M. Quasi-fiscal operations of the NBU central bank in Ukraine / M. Markiewicz // Bank of Finland Institute for Economies in Transition BOFIT. – 2006. – 34 p.
2. Богдан Т. П. Квазіфіскальні операції та їх роль у формуванні бюджетного дефіциту / Т. Богдан // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 3-17.
3. Взаимоотношения монетарных и фискальных органов власти: обзор важнейших проблем // Исследовательский центр ИПМ, Беларусь. – 2004. – 8 с.
4. Маркевич М. Концептуальные проблемы оценки перераспределительной деятельности государства и фискальной несбалансированности в период трансформации экономики на примере Украины / М. Маркевич // Центр социально-экономических исследований. – Варшава, 2000. – 53 с.
5. Руденков И. А. Экономическая политика : учебное пособие [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bsu.by/Cache/pdf/389393.pdf>.

6. Руководство по обеспечению прозрачности в бюджетно-налоговой сфере // Международный Валютный Фонд, Управление по бюджетным вопросам. – Вашингтон, 2001. – 94 с.

7. Руководство по обеспечению прозрачности в бюджетно-налоговой сфере // Международный Валютный Фонд, Управление по бюджетным вопросам. – Вашингтон, 2007. – 221 с.

Квазифискальные операции центральных банков

К. И. Вдовыка

В статье отражены результаты анализа квазифискальных операций центральных банков. Проведенные исследования показали, что центральный банк и другие государственные финансовые и нефинансовые учреждения имеют возможность влиять на баланс государственного сектора, не влияя при этом на измеряемый в общепринятом порядке бюджетный дефицит. Для смягчения бюджетного пресса центральный банк проводит ряд операций, которые являются квазифискальными по своей природе. Такие операции могут использоваться правительством как альтернатива прямым фискальным мерам, и будут приводить к подобному экономическому эффекту независимо от того, в какой области общественного сектора они проводятся.

Ключевые слова: квазифискальные операции, центральный банк, бюджет, дефицит, государство.

Надійшла 03.10.2013.